

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 ♦ Cilt/Volume: 16 ♦ Sayı/Issue: 44, s. 73-102

KİMLİK ÇATIŞMALARINDA İSKENDERUN SANCAĞI: TARIK MÜMTAZ VE KARAGÖZ, MONOGRAFİK BİR ÇALIŞMA

İlkim BÜKE OKYAR

Siyasal Bilgiler ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yeditepe Üniversitesi,
dibuke@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-4272-8142

Makale Geliş Tarihi: 17.02.2019 **Makale Kabul Tarihi:** 07.10.2019

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: BÜKE OKYAR, İ. (2019). Kimlik çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz, monografik bir çalışma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (44), 73-102.

Öz

1930'ların başında Suriye'nin bağımsızlık mücadelesi süreciyle birlikte hız kazanan Sancak meselesi bölgedeki kimlik ve aidiyet tartışmalarını iyice çatışmalı bir hale getirmiştir. Arapların hayal ettiği millet kavramı ile Sancak Türklerinin birbiriyle örtüşmemektedir. Bu çatışma içinde dil ve kültür, Sancak'ın akıbetinin belirlenmesindeki en önemli alanlar olarak kendilerini göstermişlerdir. Dil ve kültür üzerinden şekillenen bu kimlik ve aidiyet çekişmeleri içinde, popüler kültürün milliyetçi kadroların oluşmasındaki rolü de önemini arttırmıştır. Makalem, bu yaklaşımda, Sancak gibi tartışmalı bir bölgedeki milliyetçilik hareketlerine ışık tutan orijinal bir kaynağın literatüre katkıda bulunmasını amaçlayan, monografik bir çalışmadır. Çalışma, 1933-1934 yılları arasında İskenderun Sancağında yayınlanan Tarık Mümtaz'ın siyasi hiciv gazetesi Karagöz'ün tüm sayılarını içeren nadir koleksiyonuna dayanmaktadır. Bu çalışmanın çekişmeli siyasi bölgelerdeki milliyetçilik ve kimlik inşası üzerine yapılacak akademik incelemelere popüler kültür ve basın üzerinden katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler Çekişmeli milliyetçilik, milli kimlik, popüler kültür, siyasi karikatür, İskenderun Sancağı, Tarık Mümtaz

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

SANJAK'S CONTESTED IDENTITIES: TARIK MUMTAZ'S KARAGOZ AS A MONPGRAPHIC STUDY

Abstract

My article is a monographic study that aims to contribute an original source into the literature. The study is originated in a serendipitous discovery of rare collection of Tarik Mumtaz's political satire gazette Karagöz published in Sanjak of Alexandretta between 1933-1934. For a long time this publication had gone unnoticed and remained an untouched yet potentially valuable source for the study of Sanjak's history. Various sources have documented the Alexandretta dispute, but scholars have almost entirely privileged on the dispute itself, emphasizing mainly on the political aspects of the period from 1936 to the inclusion of the Sanjak to Turkey in 1939. However, the scholars failed to engage in deeper analysis to examine the content of the popular print media to consider its importance in perception building in a province where the national identity building was the main theme. I hope this research will contribute to the formation of an interdisciplinary approach to this specific era in Turkish history.

Keywords: *Contested nationalism, national identity, popular culture, political cartoons, Sanjak of Alexandretta, Tarik Mumtaz*

Giriş

Bu çalışma, kıymetli araştırmacı, kültürel tarihçi Turgut Çeviker'in kişisel arşivinden benimle paylaştığı, İskenderun Sancak'ına dair çok istisnai bir koleksiyonla mümkün olmuştur. Bir monografi niteliğinde olacak bu makalenin ana amacı, çekişmeli siyasi bölgelerdeki (*contested spaces*) milliyetçilik (*nationalism*) ve kimlik (*identity*) inşası çalışmalarına popüler kültür bakış açısı üzerinden katkı sağlayacağına inandığım *Karagöz Gazetesi* adlı eseri kaynak olarak literatüre sunmaktır.

Karagöz'ün baş yazar ve editörü, Milli Mücadele sürecinde Ankara'nın karşısında yer almış ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türkiye'den sürülmelerine karar verilmiş olan *yüz ellilikler* olarak adlandırılan listeye yirmi birinci sıradan girmiş olan Tarık Mümtaz'dır. Eser, 1921'de Türkiye ve Fransa arasında yapılan Ankara antlaşması ile Fransa'nın manda yönetimi altına girmiş olan Suriye'de özerklik statüsündeki İskenderun Sancağı'nda, 1933-1934 yılları arasında yayınlanmıştır.

Eserin ulus-devlet oluşumunda milliyetçilik ve kimlik çalışmalarına bir örneklem olarak önemi iki alanda açıklanabilir. İlki, 1936'da Hatay ismini alan İskenderun Sancağının, Fransız mandası altındaki Suriye'nin bağımsızlık çalışmaları etrafında Türk ve Arap milliyetçiliğini içine çektiği bir merkez olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçle başlayan milli kimlik çatışmaları ortak dil ve kültür meseleleri üzerinden kendini göstermiştir. Her devletin özel bir kolektif dilsel öze sahip olması gerektiği fikri, Milliyetçilik çağını I. Dünya Savaşı'na götüren miraslarından olmuştur. Aynı fikir sancakta yaşayan Türklerin ve Arapların milliyetçilik tartışmalarının da temelini oluşturmuştur (Satloff, 1986: 153; Khoury,

1987: 138). Bu temel üzerinden oluşan entelektüel harekette bölgedeki tek Türkçe siyasi popüler mizah dergisi olarak eserin etkisi yadsınmayacak kadar önemlidir. İkincisi ise, eserin bu çatışmalı süreçte yerel siyasetde etkin role sahip sosyal ve kültürel elitin, çok kültürlü bir topluma sahip olan Sancak içerisinde yer alan aktörler olarak birbirleriyle sürdürdükleri ilişkileri estetik bir görsellikle kurgulamış olmasıdır. Eser, yayımlandığı dönemin sosyal, kültürel ve siyasal elitinin adeta teatral bir iz düşümü gibidir. Bu nedenle, hakları için mücadele veren bir kent literatürünün tartışmalı söyleminin ortaya çıkması, kültürel bir hafızanın oluşması ve Türk milli kimliğinin halk egemenliği için entelektüel bir hareket olarak ivme ve şekil kazanması, nihayetinde de mutlak bağımsızlığın yolunu açması bakımından dikkate değerdir.¹

Hatay meselesi dünya siyasi tarihindeki yerini aldığından beri pek çok akademik çalışmada mercek altına alınmış olsa da, bu çalışmaların çoğu Mustafa Kemal Atatürk'ün Hatay'ın anavatanına katılması konusundaki kararlılığı etrafında şekillenen 1936'dan 1939'a kadar olan dönemi merkezlerine oturtmuştur.² Önceki dönemlere dair Sancak'ın siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerini yansıtan çalışmalar ise sınırlıdır.³ Bunun da ötesinde, Sancak halkının çok kimlikli yapısı içerisindeki çekişmelerin yerel, ulusal ve hatta uluslararası siyasete tesiri ve popüler kültürün bu meselelere etkilerini değerlendiren çalışmalar oldukça az sayıdadır.⁴

¹ Görsel retorik'in kültürel hafızadaki yeri ile daha fazla bilgi için bkz. Hill, C. A., & Helmers, M. (Eds.). (2012). *Defining visual rhetorics*. Routledge.

² Mustafa Kemal'in millete hitabeti için bkz. *Cumhuriyet*, 2 İkinci Teşrin 1936. Hatay'ın Anavatan'a katılımına dair ulusal ve uluslararası olmak üzere oldukça çok araştırma ve kitap basılmıştır. Bu yayınlardan birkaçı için bkz. Khadduri, M. (1945). "The Alexandretta Dispute." *American Journal of International Law*, 39(3), 406-425. Sanjian, A. K. (1956). "The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1956)." *Middle East Journal*, 10(4), 379-394. Watenpugh, K. D. (1996). "Creating Phantoms': Zaki al-Arsuzi, the Alexandretta Crisis, and the Formation of Modern Arab Nationalism in Syria." *International Journal of Middle East Studies*, 28(3), 363-389. Güçlü, Y. (2001) *The question of the Sanjak of Alexandretta: A study in Turkish-French-Syrian relations* (Vol. 87). Turkish Historical Society Printing House. Kodaz, Y. (2016) "Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)." *TAD*, 59(35), 213-237. Sofuoğlu, A. ve Dağıstan, A. (2004) "Sancak'ta Fransız Mandat Yönetimi ve Türkiye", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.XX, S. 60. Sofuoğlu, A. (2005) "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Melek, A. (1993) *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ada, S. (2005). *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)* (Vol. 111). İstanbul Bilgi Üniversitesi. Payaslı, Volkan (2017) *Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960): Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

³ Sancak'ın Manda dönemine dair sosyo-kültürel çalışmaların bir kısmı için bkz. Satloff, R.B. (1986). "Prelude to conflict: communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936," *Middle Eastern Studies*, 22:2, 147-180. Shields, S. D. (2011) *Fezzes in the River: Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War II*. Oxford University Press. Khoury, P. S. (1987). *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945*. Princeton University Press. Çelenk, S. (1997) *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya Gazeteciler Cemiyeti yayınları.

⁴ Sancak içerisindeki ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkiler üzerine bkz. Yazganalp, Tarık Mümtaz (1936) *Çizgiler ve Bilgiler*, Halep Maarif Matbaası, Halep. Üstün, M. T. (2016) "An Example for Socio-Economic Interactions in The Sanjak of Alexandretta In the Mandate Period (1921-1938): An Evaluation of The

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

1921-1936 arasındaki kısa süre boyunca İskenderun Sancağı çok kültürlü toplumsal yapısı içinde özerk bir bölge şeklinde oluşmuştur. Sancaklılık nosyonunun, yani Sancaklı olma halinden oluşan ayrıcalık hissini içinde, bazı kültürel ve sosyal meseleler ve yabancıları dışlayan yerel ağların içindeki toplumsal dayanışma kavramları öne çıkar. Bu olgular Pierre Bazantay, Avedis Sanjian ve Semih Çelenk gibi aydınların eserlerinde yer bulmuştur. Tüm bu açılardan ele alındığında eser, mizahi ve görsel üslubuyla, basıldığı dönem ve coğrafyada gelişen siyasi oluşumun okunmasında etkili olacaktır.

Makale ana eksenle bağlantılı olan, Tarık Mümtaz'ın temel ideolojik değişimlerini yansıtan biyografisine yer verecektir. Ardından, tohumları Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde atılmış, Cumhuriyete geçiş döneminde sürekliliğini sağlamayı başarmış ve bu zaman içerisinde İstanbul'daki günlük gazetelerden daha çok okunur hale gelmiş olan siyasi mizah gazetesi *Karagöz* (Çeviker, 1988: 136) tanıtılacaktır. Takiben İstanbul'da basılan *Karagöz* ile Mümtaz'ın 1933 senesinde Sancak'ta aynı adla yayınlanmaya başladığı *Karagöz dergisi* arasındaki ilişki ve bu ilişkinin Sancak'taki Türk kimliği üzerindeki sembolik önemi gösterilecektir. Türk milliyetçi kadronun şekillenmesinde etkin bir yayın aracı olan *Karagöz* dergisinin tematik analizi ve görsel içeriğinin en önemli unsurunu oluşturan siyasi ve sosyal elitinin portreleri, çalışmanın geri kalan kısmını oluşturmaktadır.

Tarik Mümtaz (Yazganalp)

Tarik Mümtaz çok yönlü, ilginç bir karakterdir. Ansiklopedik kaynaklarda gazetecilik ve yazarlık kimlikleri öne çıkar. Oysa, askeri ve siyasi kimliği de Mümtaz'ı anlamak için bir o kadar önemlidir. Ne de olsa bir ömür boyu taşıması gereken olan "yüz ellilik" sıfatını tam da bu pozisyonlardaki görevleri yüzünden almıştır. Afşın Günaydın'ın derlediği ve Tarık Mümtaz'ın kaleme aldığı *Mütareke Günleri* adlı eserde Mümtaz Yüz ellilikler listesine girişinin sebebini Damat Ferit Paşa'nın yaverliğini yaptığı dönemde Kuvâ-yı İnzibâtiye Mitralyöz kumandanlığına atanmış olmasına bağlamıştır (Günaydın, 2017: 12-13).

Tarik Mümtaz'ın biyografisini anlatan kaynaklar çok sınırlıdır.⁵ Ancak yayınlanmış bu çalışmalar üzerinden kısaca derleme yapacak olursak, Tarık Mümtaz

Document in Keshishian Family Heritage." *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(6), 56-75. Akyol Demirci, E. (2010). *Sınırdaki kimlikler: Türkiye'ye ilhak sürecinde Hatay*. Libra Kitap. Özkaya Duman, O. (2016) *Halep Maarif Matbaasından Tarık Mümtaz'ın Kalemiyle Çizgiler Ve Bilgiler*. Doç. Dr. Ahmet Gündüz. Özkaya Duman, Olcay (2016) "Kaleminden Kelama Sancak'ta Bir Dil Atölyesi ve Anadil Savunması: "Yeni Mecmua" (1928-1930)" (Ed. Bulent Ari) *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar-1* Dr. Mehmet Tekin Armağanı.

⁵ Bu konudaki en kapsamlı çalışmaları Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi öğretim üyeleri Doçent Doktor Olcay Özkaya Duman ve Volkan Payaslı'nın yayınlarında bulabiliriz. Bkz. Payaslı, V., ve Özkaya Duman, O. (2014). Bir Yüzelliliğin Halep Gezi Notlarından Günceler: Tarık Mümtaz Yazganalp (Göztepe). *Electronic Turkish Studies*, 9(4). Özkaya Duman, O. (2016) "Halep Maarif Matbaasından Tarık Mümtaz'ın Kalemiyle Çizgiler ve Bilgiler." (Editörler Doç. Dr. Gündüz, A ve Selim Kaya) *Hatay Araştırmaları II*. Şaduman Halıcı'nın 1998'de bugün kapalı olan Emniyet Müdürlüğü Arşivlerinden derleyerek yazdığı yüksek lisans tezi de

1871 yılında İstanbul'un Göztepe semtinde doğmuştur. Daha sonraki zamanlarda Göztepe soyadını kullanacak olması bu sebeptir. Harbiye'yi bitirdikten sonra teğmen olarak Osmanlı ordusuna katılmıştır. Askeri kariyerinin yanı sıra yazılar yazmaya devam etmiş, mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde çıkarttığı dergi ve yayınladığı yazılarda İttihat ve Terakki'nin, daha sonra da milli mücadelenin karşısında olmuştur (Halıcı, 1988: 92-94 ; Payaslı ve Özkaya Duman, 2014: 970).

Lozan Antlaşması'nda belirtilen yüz elli kişilik sürgün edilecekler listesine yirmi birinci sıradan girerek 1924'de yayınlanan yasa ile Türkiye'den çıkartılmıştır. Bir müddet Almanya'da bulunmuş ve buradaki İslami gruplara yakınlaşmış ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleriyle sınır dışına çıkartılmıştır. Damat Ferit ve Vahdettin'e olan yakınlığı üzerinden San Remo'ya Vahdettin ile görüşmeye giderek, Vahdettin'nin son günlerinde yanında olmuş, ölümünün ardından da naaşı ile birlikte Fransız mandası altındaki Şam'a geçmiştir.

Mümtaz, Şam'da bulunduğu dönemde dört sayfalık Çerkezce, Arapça, Türkçe ve Fransızca *Març* adında, bir de "*Hamra*" isimli Türkçe bir gazete çıkartmıştır. Bunlardan özellikle *Març*, Türkiye aleyhinde propaganda mahiyetindedir. 1926'da bu gazetelere ilave olarak "*Musavver Sahra*" isimli bir edebi derginin de yayını üstlenmiştir. Bu dergi o sırada Şam ve civarında bulunan Rıza Tevfik, Ali İlmî gibi İslami muhafazakâr ve Cumhuriyet'e oldukça tavırlı diğer yüz elliliklerin yazılarını basmasıyla önem arz eder (Halıcı, 1998: 94). Mümtaz'ın son derece hareketli Türk muhalifi yayıncılık hayatının dönüm noktası, 1933'te Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla genel bir af ilan edileceğinin açıklanması üzerine olmuştur denilebilir. Fransızlar tarafından Türkçülük propagandası yapan ve Antakya'da yayınlanan *Yeni Gün* gazetesinin karşısında yazması için Basil Huri tarafında Arapça ve Türkçe yayınlanan *Antakya Gazetes*'nin başına getirilmiş olduğu halde burada Türkiye aleyhindeki yazılarına son vermiştir. Bu tutumuyla beraber kısa bir süre sonra *Antakya* gazetesindeki işine de son verilmiştir (Halıcı, 1998: 95; Payaslı ve Özkaya Duman, 2014: 971). Mümtaz tam da böyle bir dönemde *Karagöz* gazetesini bağımsız olarak çıkartmaya başlamıştır. Halıcı'nın yayınlanmamış tezinde de belirttiği gibi derginin çıkartılabilmesi için İstanbul'daki evini kardeşi aracılığıyla satmak zorunda kalmıştır (Halıcı, 1998: 94-95).

Karagöz'ün Mümtaz için önemi iki türlü düşünülebilir. İlk olarak yeni bir düşünce kimlik yapısıyla kendini konumlandıracağı bir gazete yayınına başlamıştır. Payaslı ve Özkaya Duman'ın (Payaslı ve Özkaya Duman, 2014: 969) da belirttiği gibi, o dönemin önemli entelektüellerinden Cemil Meriç anılarında Mümtaz'ın birdenbire nasıl değiştiğinin ve *Karagöz* ile birlikte hayatına Türk milliyetçisi olarak nasıl devam ettiğinin altını çizer. Öyle ki sancaktaki gazeteler genelde Arapça ve Türkçe olarak çift dilli yayınlanırken, *Karagöz* Türkçe olarak basılmıştır. Kısa bir geçmiş öncesinde

Mümtaz'ın yüz ellilik olması sebepli tüm sosyal ve siyasi aktivitelerinin kayıt altına alındığı kaynaklar üzerinden oldukça kapsamlı bilgi vermektedir. Halıcı, Ş. (1998) *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

İslamcı yüz elliliklerden Ali İlmi Fani, Radi Azmi, Mesut Fani, Memduh Selim gibi isimlerin yazılarını yayınlarken, *Karagöz*'de Mümtaz bu isimlere saldırmaya başlamıştır (Halıcı, 1998: 96; Payaslı ve Özkaya Duman, 2014: 971-972).

İkinci olarak Mümtaz *Karagöz*'de çoğu zaman gazetecilik kariyerinin geri planında kalmış olan karikatür yeteneğini de sergileme imkânı bulmuştur. Mümtaz'ın karikatür üslubunun grotesk ve alaşağı edici inceliklerini kullanarak Fransa Manda Suriye'si içerisindeki belki de en önemli karikatüristlerden biri olarak kendini gösterdiğini söyleyebilir. *Karagöz* gazetesi Mümtaz'ı dönemin sosyal ve kültürel elitini oluşturan aşiret ve aileleri, aynı zamanda siyasi elit olarak Fransız manda yönetimi temsilcilerini görsel ve mizahi bir boyutta betimleyerek farklı bir yöntem ile eleştirilerini ve yorumlarını dile getirmek konusunda yayıncılık kariyerinde ileriye taşımıştır. Öyle ki bu başarısı Mümtaz'ı *Karagöz*'de tanıttığı karakterlerin birkaçını detaylı biyografileri ile birlikte 1936'da *Çizgiler ve Bilgiler* (Les Traits et Les Connaissance) adlı eserinde toplamasına sebep olmuştur. Bu eserin girişinde Mümtaz betimlemelerine yönelik "Suriye karikatür ve portre alanının kutlu ve başarılılarından sayılan çizgiler" olarak söz eder (Yazganalp, 1936: 7-8; Özkaya Duman, 2016b: 81).⁶

Karagöz gazetesi yayınlandığı bir yıl süresince manda yönetimi ve özellikle Arap milliyetçiliğine karşı yayınları ve Türk milliyetçiliği propagandası yapması sebebi ile pek çok kere durdurulmuş ve mahkemelik olmuş, en sonunda da kapatılmıştır. Mümtaz *Karagöz*'ü 1935'de yayın hayatına *Karagöz ve Hacivat* adıyla tekrar soktuysa da gazete fazla uzun soluklu olamamıştır.⁷ Mümtaz maddi zorluk içerisinde kaldığı bu dönemde ideolojik gelişimlerinde etkisinin çok olduğunu düşündüğüm Türk gençlik gruplarından yardım görmüştür (Halıcı, 1998: 96). Mümtaz hayatının geri kalan kısmında Hatay'daki Türkçülük savunuculuğunun en önemli isimlerinden biri olarak kalmıştır. 1938 affı ile birlikte İstanbul'a gelse de burada kısa bir süre kalarak tekrar Antakya'ya dönmüştür ve Hatay'ın kültürel ve sosyal gelişimi için çalışmalarına devam etmiştir.

Osmanlı'dan Türkiye'ye, Türkiye'den Sancak'a: *Karagöz*'e Kısa bir Bakış

Sancak'taki mizah gazeteciliği kültüründen bahsedebilmek ve Mümtaz'ın *Karagöz* gazetesinin Türk milliyetçiliği söyleminde alt okumasını daha iyi yapabilmek için Osmanlı İmparatorluğu döneminde ikinci Meşrutiyetle başlayan siyasi karikatür gazeteciliğine ve bu sürecin Milli Mücadele ile nasıl komplaktığına bakmak gerekir.

İkinci Meşrutiyet döneminin 1908'de ilanı ile renklenmiş Türk karikatür tarihi görsel ve mizahi açıdan pek çok örnek üretmiştir. O dönemin baş yapıtı diyebileceğimiz en istikrarlı görsel mizah gazetesi İstanbul'da basılan *Karagöz*'dür. 1908 Ağustos ayında kendi de karikatürcü olan Ali Fuat Bey tarafından çıkartılmaya

⁶ Yazganalp, T.M. (1936), *Les Traits et Les Connaissance*, Halep Maarif Matbaası. Eserin kapağı ve içindeki resimlerin alt yazıları Fransızca ve Eski Türkçe olmak üzere iki dilde basılmıştır. Ancak önsöz ve giriş Arapça ve pek çok diğer metin Arapça olarak neşredilmiştir.

⁷ *Karagöz* yayın hayatının tekrar 1938 yılında kesintili olarak *Hacivat-Karagöz* adı ile devam etmiştir.

başlayan *Karagöz* bünyesinde M. Rifat, Baha Tevfik, Mahmut Nedim, Aka Gündüz, Halit Naci, Mehmet Baha gibi dönemin en önemli yazar, şair ve çizerlerini bulundurmıştır. Zamanının maddi ve siyasi zorlukları ile mücadeleyi başarmış olarak Mütareke dönemine girebilen tek görsel mizah gazetesi yine *Karagöz*'dür.

Gazetenin bu başarısı Osmanlı eğlence ve hiciv kültürünün en şayan-ı dikkate değer örneği olarak gelişmiş *Karagöz* hayal perdesinin ve onun stereotiplerinin baskı kâğıda başarıyla aktarılmış olmasıdır. Bu halk ananesinin modern karikatürçülük içerisinde toplumun daha geniş bir kesimine dağılması gazetenin popülerliğini oldukça arttırmıştır (Büke Okyar, 2016: 72-73 ve 2017: 565). Post-kolonyal çalışmalarda önemli isimlerden Partha Chatterjee'nin milliyetçilik ve milli kimlik çalışmalarında belirttiği (Chaterjee, 1993: 72) popüler olanın benimsenerek klasiklerin gelenekselleştirilmesiyle milli bağların kuvvetlendirilmesi kavramlarını *Karagöz* dergisi muhtemelen çok da farkında olmadan yerine getirmeyi başarmıştır. Gazetede geleneksel *Karagöz* hayal perdesi metinlerinin temel özelliklerini taşıyan ve halk dilinin bütün olanaklarını kullandığı alt yazılar tasvirici bir anlayışla oluşturulan çizimlerle bütünleştirilerek sunulmuştur (Çeviker, 1991: 136-137). Bu bağlamda gazete çizerleri özellikle mütareke dönemi ile birlikte karikatür karelerinin içinde yarattıkları sahnelerde Türklük meselesini merkezde konumlandırmış, siyasi ve sosyal gelişmeleri buradan yorumlamıştır.

Milli Mücadele sırasında imparatorluk basını temelde iki kampa bölünmüştür: Mustafa Kemal'i destekleyenler ve İstanbul Hükümeti'yle saraydan yana olanlar. Mümtaz bu dönemde ikinci kampa dahil olmuş ve yine o dönemde *Karagöz*'ün Mustafa Kemal ve Milli Mücadeleyi destekleyen yayını karşısında 1922'de saraycı tavırla öne çıkan *Aydede* gazetesini çıkaran Refik Halid ile yakınlaşmıştır. Bu yakınlık daha sonraki sürgün yıllarında da *Karagöz*'ün yazar kadrosunda beraber çalışmalarıyla devam edecektir (Çeviker, 1991: 136; Apaydın, 2007: 9).

Eğer Foucault'diyen bir kavram içerisinde incelemek gerekirse, Tarık Mümtaz'ın 28 Haziran 1933'te ilk sayısını yayına koyduğu gazetesinin adını neden *Karagöz* olarak seçtiğini anlamaya çalışmak, Mümtaz'ın bu büyük ideolojik dönüşümünü tanımlamakta çok önemlidir.⁸ Hayal perdesinin kahramanı *Karagöz*, sembolik olarak toplum algısında hali hazırda karşılığı olan güçlü bir imgedir. Hatta biraz daha teori içerisinde konumlandırmaya yeltenirsek Bourdieu'nün, modern toplum içindeki aktörlerin kendilerine benimsedikleri pozisyonları işlevsel ve güçlü kılan sermaye biçimlerini (ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik) özümsemesi ve devam eden bu saha pozisyonlarıyla ilgili sermayeyi yenilemesi gerekliliğini savunduğu tartışmasından yola çıkılabilir (Bourdieu, 1984: 169-175). Bourdieu *Language and Symbolic Power* adlı eserinde toplum içinde yer sahibi bu aktörlerin kendi sosyal kimliklerini tanımlamak adına dünyaya ait kendi vizyonlarını veya

⁸ Foucault'nun tarih yapma yöntemi, özellikle de tarihi kayıtlarda mevcut olan "arşiv" veya belge küntlesinin nasıl birleştirileceğini ve yorumlanacağını ortaya koyması bakımından post-yapısalcı bakış içinde önem taşır. Foucault, M. (1993) *The Archeology of Knowledge*, s.82-83.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

kendilerinin karşısında yer alan vizyonları dayatmakta sembolik betimlemelerin ne kadar etkin olduğundan söz eder (Bourdieu, 1991: 234). Yine Bourdieu'ye göre bu betimlemeler her türlü görsel, sanatsal, edebi gibi sembolik bir yapıyı içermektedir. Bu çerçevede içerisinde Mümtaz'ın değişen ideolojik kimliğini yeni bir saha pozisyonu olarak düşünülebilir. Bu bağlamda Mümtaz'ın yeni pozisyonundaki siyasi vizyonunu belirlemek adına sembolik bir konumlandırma yapması önemlidir. *Karagöz* bu anlamda aslında kendi yeni sosyal kimliğinin bir kısaltması, bir lakabı gibidir.

Eğer 1933 senesindeki "Karagöz" kelimesini Sancak'ta sosyokültürel olarak çözümlenmeye çalışırsak akla ilk gelecek kavramlar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e varlık göstermiş, yani gelenekleri ve geçmişi ile barışık ama aynı zamanda modernleşmeye de ayak uydurmayı başarabilmiş yenilikçi bir vücut olarak düşünebiliriz. Bu aslında belki de tam da Mümtaz'ın kendini konumlandırmak istediği bir nokta idi. Fransız mandası altındaki sancak sınırlarında yeni kimliğinin taşıdığı Türkçülük'e dönüş unsurlarının anavatanı ile olan bağlarını daha iyi ne kurabilirdi? Bu bağlamda Mümtaz toplumsal bir aktör olarak Sancak'taki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olayları kendini konumlandığı bu yeni vizyon üzerinden oluşturmuş ve bu vizyon üzerinden toplumsal algıyı kurgulamaya çalışmıştır.

Karagöz ismindeki bir ikinci müstehzi unsur da Mümtaz'ın Mütareke dönemi süresince Ali Fuat'ın Mustafa Kemal taraftarı *Karagöz*'ünün tam tersinde bir alanda kendini konumlandırmış olmasıdır. Dolayısı ile 1933'de kendi çıkarttığı dergiye *Karagöz* ismini vermesi yukarıda da altını çizilen siyasi pozisyonundaki keskin değişimin somut bir delili olmuştur. Mümtaz'ın *Karagöz*'ünde yalnız kendisi değil, *Aydede*'yi çıkartarak Milli Mücadelenin ve Ali Fuat'ın *Karagöz*'ü karşısında yer almış Refik Halid ve şair Rıza Tevfik gibi isimler de bir dönüşüm sergilemişlerdir. Mümtaz'la birlikte *Karagöz*'ün çatısı altında yeni Türk inkılaplarının savunucusu olmuşlar, Türk milliyetçiliğine çizgi ve yazılarıyla destek vermişlerdir.

Simgesel olarak kendini gelenekleriyle de tanımlamaya özen gösteren Mümtaz, her ne kadar Karagöz ismini kullanarak Cumhuriyet ile Sancak arasında organik bir bağ kursa da, görsel olarak bakıldığında onun *Karagöz*'ünün İstanbul'da yayınlanan *Karagöz*'den farklı betimlendiğini görürüz (bkz. Resim 1). Bu açıdan Mümtaz'ın *Karagöz*'ü daha çok Ali Fuat'ın *Karagöz*'ünün 1928 harf devrimi öncesinin bir uzantısı gibidir. Harf devriminin etkileri sancakta oldukça yaygın olmakla beraber, *Yeniğün* ve Halep'te yayınlanan *Vahdet* gazeteleri gibi Mümtaz'ın *Karagöz*'ü de yayınına Osmanlıca Türkçesi'yle devam etmiştir.⁹ Hala Fransız mandasına bağlı olan Suriye'nin özerk vilayeti konumunda olan Sancak'taki milliyetçilik çatışmaları içerisinde Fransız manda komiserliğinin de desteği ile Arapça'ya ağırlık verilmiştir (Satloff ,1986: 151; Ada, 2005: 86; Payaslı, 2011: 1699; Özkaya Duman, 2019: 193;

⁹ Sancaktaki Türk Harf İnkılabının etkileri ile ilgili bkz. Payaslı, 2011 ve Özkaya Duman, 2019.

Kodaz, 2016: 216-217).¹⁰ Türkçe yayınlar üzerinde de manda yönetimi tarafından sansür ve baskı oluşturulmuştur. Türkçe gazete ve dergiler eski Türkçe kullanmaya devam etmiş yalnızca birkaç ara başlıkta Latince harfleri ile Türkçe kullanmışlardır (Özkaya Duman, 2019: 193). Aynı sebeple *Karagöz'ün* bir yıl boyunca çıkarttığı doksan bir sayının içinde yalnız alt başlığı olan “Karagöz ve Hacivat” bölümü ile iç sayfadaki “Memleket Haberleri” köşesinin başlığını Latin alfabesi ile yayınlamıştır.

Resim 1 İstanbul 1928 ve 1933 basımlı Karagöz dergisinin Antakya 1933 basımlı Karagöz ile karşılaştırılması

¹⁰ 10 Mart 1921 de yapılan Türk-Fransız Antlaşması'na göre “Fransız hükümetinin İskenderun bölgesinde özel bir idari rejim kurmasını ve Türk nüfusa kültürünü geliştirme ve Arapça ve Fransızca'ında yanı sıra resmi niteliğe sahip olacak Türk dilini kullanma konusunda her türlü kolaylığı önermesini” öngörüyordu. Ancak bu durum 1930ların başında değişmiştir, Suriye Meclisi 7 Ağustos 1928'de kabul ettiği bir anayasa Ürdün, Filistin ve Lübnan'ı da içine alan büyük Suriye birliğini savunmuştur. Ancak Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Henri Ponsot, anayasada Fransa'nın Suriye'deki mandasını ortadan kaldıracak maddeler bulunduğu gerekçesi ile meclisi kapatmıştır. Fransa kendi hazırladığı Milletler Cemiyeti Mandalar Komisyonu tarafından da onaylanan anayasayı 14 Mayıs 1930'da yürürlüğe koymuştur. Anayasa şartlarından memnun olmayan Suriye meclisi 1933'te tekrar seçime gitmiştir. Bu seçimlerle birlikte Suriye'nin bağımsızlık hareketleri hızlanmıştır. Bu sırada Yüksek komiserlik görevindeki Henri Ponsot görevinden alınarak yerine Comte Damien Martel atanmıştır. Temmuz 1933'te Beyrut'a gelerek görevine başlayan Martel tarafından hazırlanan Suriye-Fransa bağımsızlık antlaşması ile Fransa, Suriye ile İngiltere ile Irak Antlaşması'na benzer bir antlaşma yapmayı ve ancak buna azınlıkların korunması hakkında bir madde ilavesini teklif etmiştir. Ancak 16 Kasım 1933'te imzalanan bu antlaşma Suriye Meclisi tarafından kabul edilmemiştir. Tüm bu süreçler gün geçtikçe Sancakta da hissedilir hale gelmiş, milliyetçi guruplar arasında gerginliğin artmasına sebep olmuştur. Kodaz, Y. (2016). “Bağımsız Suriye için Atılan İlk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936).” *TAD*, 59(35), 213-237.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Karagöz Gazetesi'nde Görsel Retorik: Tema ve Tiplmeler

Karagöz 28 Haziran 1933'den 1 Haziran 1934'e kadar toplam doksan bir sayı olarak yayınlanmıştır. Gazetenin ismi eski Türkçe ile yazılan "Karagöz" dür. Alt başlık ise yeni Türkçe ile yazılan "Hacivat ve Karagöz" dür. Gazete kendini "Cumartesi ve Çarşamba çıkan tok sözlü hak gazetesidir" sözleri ile tanımlar. Fiyatı iki kuruştur. "İmtiyaz sahibi ve mesul müdür Tarık Mümtaz, idare mahalli Antakya'da Hükümet Caddesi Karagöz idaresi, Antakya Matbaası" bilgileri gazetenin son sayfasında sol alt köşede belirtilir. Gazete dört sayfa olarak basılır. Gazetenin kurgulanmasında Karagöz hayal perdesinin söylemi hakimdir. Bu bakımdan Ali Fuat'ın tam bir devamlılığını sergiler. Her ikisi de ilk sayfasına hayal perdesini baş rol oyuncularını olan Karagöz ve Hacivat'ın gündemdeki meseleyi yorumladıkları bir siyasi karikatürle başlar. Karikatürün alt yazıları olayı Türk kimliği üzerinden anlatır. Burada Karagöz ve Hacivat halkın sesi olarak karşımıza çıkar. Diğer sayfaları muhavere, Karagöz'ün mahkemesi, be yahu, takvim-i cedit, memleket hali, şen fıkralar, harici haberler ve monologlardan oluşan sütunlar ve bunların aralarına serpiştirilmiş küçük portre çizimleri kapsar. Son sayfa kimi zaman ilave bir portre karikatür içerebilmektedir. Ancak dergiyi Ali Fuat'ınkinden ayıran en büyük özellik, çizerinin üslubudur. Bu bakımdan Mümtaz'ın *Karagöz*'ü çok özel bir yere sahiptir. Yarattığı çizgisel tiplmelerle İskenderun sancağının önemli karakterlerini görsel bir zenginlik ve hicivle resmeder. Karikatürel olarak resimlediği karakterlerin sembolik görseelliği Sancak içerisindeki kimlik algısının betimlenmiş halidir adeta.

Gazetenin ilk sayfası hayal perdesinin kurulup tiplerin güncel olaylardan esinlenerek, bazen de güncel olayları direkt aktardıkları sahnedir. Gazetenin daimî ve misafir tiplmeleri bu sahnede diyaloglar üzerinde temsil ettikleri ideolojik kamlardan Sancak'ın yerel siyasetine, kimlik çatışmalarına, eğitim politikalarına, dil meselelerine, iktisat ve ziraatına ve sosyal hayatına dair argümanlarını yaparlar. Böylelikle görsel retorik üzerinden okurlarını güncel olayların içine çeker, hem de değindiği konuya dair bir algı oluşmasına katkı sağlarlar. Bu bakımdan ilk sayfada yayınlanan siyasi karikatürler bu çalışmanın ana analiz unsurunu oluşturmuştur.

Eserin en çekici yanını oluşturan bu görsel retorik kurgusunun en önemli ayrıntıları aynı hayal perdesinde olduğu gibi figürlerdir. Bunlar Sancak içerisindeki siyasi, sosyal ve kültürel ağları ortaya koymuş, bu ilişkilere dair tüyolar vermiştir. Tiplerin bir kısmı daha sık kendini gösterirken bazıları sadece birer figürandan ibarettirler yahut bir iki hikâyeye mahsus kalırlar. Aynı hayal perdesindeki rolü ile *Karagöz*'de de Beberuhi bu karakterlerden biridir. Çizim ve alt yazılar kimi zaman neredeyse halkla arasındaki dedikodular gibidir. Doksan bir sayı içerisindeki olaylar birbirini izleyen hikayelerin perdelerine benzer ve oyuncular da bellidir. Mümtaz'ın *Karagöz*'e bir yıl süresince davet ettiği misafir karakter sayısı başroldeki *Karagöz* ve *Hacivat* hariç altmış birdir.

Görsel sembollerin retorik bir perspektiften incelenmesi, bu sembollerin söylem çalışmasında her zaman bulunmayan bir dizi insan deneyimine erişim sağladığının ortaya çıkmasıyla da artmıştır. Jean Y. Audigier'in (1991: 5) açıkladığı

gibi, mekansal olarak yönlendirilmiş, doğrusal olmayan, çok boyutlu ve dinamik insan deneyimleri çoğu zaman yalnızca görsel imgeler veya diğer zorunlu olmayan sembollerle iletilebilir. Bu tür deneyimleri anlamak ve ifade etmek için sembollere dikkat edilmesi gerekir (Hill ve Helmes, 2004: 311).

Takip eden iki tablo, sırası ile yayınladığı müddet boyunca *Karagöz*'de bahsi geçen karakterlerin (*Tablo 1*) ve ana temaların (*Tablo 2*) bir dökümünü literatüre tanıtmayı amaçlamaktadır.

İlk tabloda yer alan karakterlerin sembolik analizleri ayrı bir çalışmada derinlemesine incelenmelidir. Burada amaç, kısaca imgesel kimliklerin kültürel hafızaya yerleşmesinde ve bu hafızanın belli durum ve koşullarda nasıl tekrar bu imgeleri herhangi bir söylev gereksinimi duymadan yalnız sembolik betimlemelerle hafızadan geri çağrılabilirliğini örneklemektir. Mesela Mustafa Kemal'in 1925 şapka devrimi ile bu aksesuar bir anda kimlik meselesinin içinde kendini bulmuştur (Landau, 1984: 37, 127; Berkes, 1998: 125; Çelenk, 2008; Shields, 2011: 9).¹¹ Şapka giyenler toplumda Türkçülük ve Türk inkılaplarını destekleyen laik bir pozisyonda kendilerini konumlandırırken, şapka giymeyenler Türkçülük'ün karşısında algılanmışlardır. Sancak içinde durum benzer bir niteliktedir. Şapka bir anda kendini Türk ve Arap milliyetçileri arasında bulmuştur (Shields, 2011: 9-10). Mümtaz'ın karakterlerini bu kapsamda birkaç istisna hariç üç grupta toplayabiliriz: Şapka giyen Türkçüler, Fes giyen Arapçılar ve Fransız mandası altındaki hükümet görevlileri. Bu sembolik ayırım tüm betimlemelerde kendini gösterir.¹²

Mümtaz'ın çizimlerdeki bir başka özellik, tiplerin mesleklerine dair sembolik imgelerin karakterlerle bütünleştirmesidir. Mesela, bayındırlık ve inşaat baş mühendisi Rasim Bey'in gövdesini bir gönye oluşturur. Bir başka örnek olarak veteriner Aloul Bey her ne kontekstte olursa olsun elinde bir iğne üzerinde beyaz bir doktor gömleği giyer. *Yenigün* gazetesi editörü ve yayıncısı Şükrü Balcı her zaman şapkası ve elinde gazetesi ile okurlarının karşısına çıkar. Kırıkhan Müsteşarı'nın Türkçe konuşan bir Ermeni olmasına rağmen Arapça yayın yapan El Tahakküm gazetesinde yazmasını eleştiren Mümtaz müsteşarın gövdesini papağan olarak resmeder. Arabası ile hava atmayı seven İbrahim Edhem El-Memun Bey'i dahil

¹¹ Selim Çelenk'in de ayrıca şapka devrimi ve sancaktaki etkilerini kendi anılarını anlattığı <http://selimcelenk.blogspot.com/2008/10/apka-devrimiyle-ilgili-bir-ani.html> adresli blog sayfasından aktarmıştır.

¹² Tablolara dair bir önemli ayrıntıda o dönemdeki İskenderun sancağının idari yapısını içerir. 1926 yılında Fransızlar Milletler Cemiyeti'nin teşviğiyle İskenderun'da bir hükümet kurulması gündeme getirmişlerdir. Buna göre merkezi İskenderun olmak üzere kurulacak bu hükümetin kendi anayasası, kendi meclisi ve seçilmiş bir başkanı bulunacaktı. Yapılan seçimler sonucunda meclis başkanlığında Fransız olağanüstü komiserinin delegeliğini yapan H. Durieux olmak üzere, Arapların çoğunluğuyla bağımsız İskenderun hükümeti kurulur. Ancak hükümet, gördüğü tepkiler karşısında kısa bir süre sonra Şam'daki Merkezi Suriye Hükümeti'ne bağlanma kararı alır. Ortaya çıkan bu yeni durum üzerine Fransa'nın Suriye üzerindeki manda yönetiminin sona ereceği 1935 yılından sonra, İskenderun Sancağı'nın geleceğini, Türk nüfusun çıkarlarına uygun bir neticeye ulaştırmak amacıyla olan Türkler, Fransızların engelleme gayretlerine rağmen hedeflerine ulaşmak için yoğun bir propaganda faaliyetine girmişlerdir.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

olduğu her hikâyede elinde kornası, gözünde siyah gözlükleri ile görünürlülük kazanır.

İlk tabloda çizimlerin yanında asteriks olan karakterler hakkında biyografik bilgileri Tarık Mümtaz 1936'da yayınladığı *Çizgiler ve Bilgiler* eserinde detaylı bir şekilde anlatmıştır. Özkaya Duman (2016b: 82-97) Mümtaz'ın bu eserinin tanıtımını yaptığı çalışmada karakterlerin bir kısmını eserden Türkçeleştirdiği biyografik bilgileriyle akademik literatüre aktarmıştır. Bu bilgiler kısaltılmış halleriyle aşağıdaki tabloda da yer almaktadır. Tablodaki diğer karakterlere ait ön bilgiler ulaşılabilen kaynaklardan ve alt yazıların bağlamlarından çıkarımlarla derlenmiştir. Ancak bu biyografilerle ilgili araştırmaları daha ilerideki akademik çalışmalara bırakmak uygun görülmüştür.

Tablo 1 Karagöz'de geçen tipler.

* Mümtaz'ın 1936 da yayınladığı *Çizgiler ve Bilgiler* kitabında yayınlanmış olanlardır. Bilgilerle ilgili Eski Türkçe ve Arapçadan detaylı çevirisi için bkz. Özkaya Duman, 2016.

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Karagöz	Karagöz Tarık Mümtaz'ın temsilidir. Kendini Suriye Bayrağı altındaki Sancak Türklerinin sözcüsü olarak tanımlar. Halkın sesi olarak görürüz.
	Hacivat	Hacivat hayal perdesindeki geleneksel pozisyonunu Karagöz içinde tutar. Karagöz'ün en yakınındadır ve Karagöz'ün eleştirilerinde O'nu destekler. Bir anlamda milliyetçilik ruhunun sesi gibi kendini gösterir.
	Beberuhi	Figüran rolündeki Beberuhi hayal perdesindeki rolüne benzer şekilde karşımıza çıkar. Toplumun önemsiz gördüğü ve dikkate almadığı afacan, yaramaz çocuk rolü belkide Sancak gençliğine referans olmaktadır.

İlkim BÜKE OKYAR

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Şakir Nimet Bey	Maliye Nazırı
	Derviş Sukuti, Filozof, Refik Halit Karay (soldan sağa)	Antakta'da sürgünde bulunan yüzellilikler. Filozof lakabı ile betimlenen şair Rıza Tevfik'dir.
	Şeyh Mustafa Şamü	Mevlevi şeyhidir. Zürri vakıfları vardır. Halep Mevlevihanesi Bekir Çelebi ile çatışır.
	Mösyö Con	Mahvel reisi (Mason locası)
	Mahmut Ali Bey, Üstad*	İskenderun Numune Mektebi müdürü ve Antakya lisesi tarih ve coğrafya öğretmeni. İskenderun numune mektebi müdürü, Antakya Lisesi sabık ve müstehak tarih ve coğrafya profesörüdür. İlk tahsilini Maraş'ta yapan Mahmut Ali, liseyi Halep'te daha sonar ise yüksek öğrenim için İstanbul'a gitmiştir.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Hamdi Aloul Bey*	1891'de Lazkiye'de doğmuş olan Hamdi Alul, İskenderun Sancağı Umur-ı Sıhhiyye-ı Baytariye Reisidir. 1926'dan bu yana bu görevi ifa etmektedir. Arap milliyetçiliğine yakındır.
	Av. Firuz Efendi	Avukat olarak karşımıza çıkar. Kendini hem Ermeni, hem Türk, hem komünist, hem milletperver, hem Taşnak, hem farmason, hem papaz, hem avukat olarak tanımlar.
	Şükrü Balçı*	Lakabı " <i>dert ortağı</i> " Yenigün gazetesi müdürü ve başyazarıdır. 1906'da Antakya'da doğmuştur. İlk eğitimi Antakya'da yaparak daha sonar Adana Lisesi'ne girmiştir. Bir sene sonar İstanbul'a giderek orada Alman mektebinde okumuş daha sonar Antakya'ya dönmüştür
	Üstat Nafiz Ganam	Lisede öğretmen
	Zenbilli Tefvik Hoca	" <i>Fukara babası</i> " lakaplı Tefvik Hoca'yı daha dindar bir figür olarak görürüz.

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Çiçinoğlu Hikmet Bey (Çiçin Hikmet) *	Antakya Müdde-i Umumiyesi görevini yapmıştır. 1892'de Antakya'da doğmuştur. Daha sonra İstanbul'a giderek eğitimi orada tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Antakya'ya dönerek Avukatlığa başlamıştır. Aynı zamanda Antakya Lise Müdürlüğü yapmış ve 1921'de Antakya Sulh Hakimliğine tayin edilmiştir.
	Mösyö Durieux*	Fransa'nın İskenderun birinci konsolosudur. Aynı zamanda müstakil İskenderun sancağı nezdinde yüce komiserlik delege muavinidir.
	Av. Sakıp Bey, Üstad*	Avukat Sakıp Şemseddin Bey, 1906'da Antakya'da doğmuştur. Avukattır. Karagöz'ün davasını almak istemez.
	Av. Garabed İzmirliyan, Üstad*	İskenderun sancağı Hazine ve Antakya Belediye vekilidir. 1892'de Adana'da doğmuştur. İlk defa Adana'da iki sene İskenderun'da 1924'ten sonra ise Antakya'da Sancak hazine ve emlaküddevle, Antakya belediyesi Suriye Bankası'nın vekil-i umumiyesidir.
	Feu Hacı Dédé Halil Sıdkı Bey, Kaymakam*	Kırıkhan sabık Kaymakamı Hacı Dedezade Halil Sıdkı Bey. Bu görevde 12 yıl bulunmuş olan Halil Sıdkı Bartın doğumludur.
	Kalyoncu Hakkı Kaptan (İsmail Hakkı Bey) *	Mütekaid lise profesörüdür. Tekirdağ doğumludur. On altı sene deniz hizmetinde bulunmuş olup daha sonra kolâğası rütbesiyle İskenderun Liman reisliğine tayin edilmiştir.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Zeki Sinyas Efendi	Antakya'nın eski tüccarlarından. Sancak ekonomisindeki durumdan dolayı iflasdan korkar.
	Kaymakam Zekeria Bey	İAntakya kaymakamı. Asi nehri kenarında güzel bir köşkte oturmaktadır. Durumunu iyi olması ve hükümetin kadro düzenlemelerinde resmi pozisyonunu kaybetmemesi Manda yönetimine yakınlığını gösterebilir.
	Av. Vedi Münir Karabay, Usta	"Gazetelerin Angaryacısı, Halk davatının süt nenesi." Vedi Münir Karabay aynı zamanda Avukat, gazeteci ve yazardır. Antakya lisesinde felsefe, iktisat, hukuk profesörlüğü yapmıştır.
	Av. Said Bey	Çerkez bir Avukattır. Çerkezce dışında bir tek Türkçe bilir. Hükümetin resmi dili Arapça yapmasıyla zor durumda kalan avukatlardır.
	Zeki Mehasin, Üstad	Antakya Lisesi öğretmenlerinden. Mahkemelerde Arapça bilmeyen avukatlar yerine çalışmak için öğretmenlikten istifa ederek avukatlığa başlar.
	Şükrü Barudi Bey*	Antakya lisesi profesörlerindedir. 1895'te Antakya'da doğmuştur. İlk eğitimini Antakya'da yüksek eğitimini Halep ve Paris'te tamamlamıştır.

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Mösyö Baron	Sosyal elitten. Yazını Antakya Belen arasındaki 1930larda Orta Doğu'nun en gözde yaylası olarak bilinen Soğukoluk'da geçirir.
	Guy Tospat Efendi*	Sabık İskenderun İpek Müfettişi. Guy Tospat Bey. 1883'te İstanbul'da doğmuştur. İlk ve yüksek eğitimi Bursa ve Ankara'da almıştır. 1906'da Duyun-u Umumiye Harir Müfettişliğine atanmıştır. Yirmi sene bu görevde kaldıktan sonra Yüce Komiserlik ipek müfettişliğine atanmıştır. Batyas'ı çok sever.
	Rasim Bey*	Nafia Reisi (Bayındırlık, inşaat işleri) İskenderun Baş Mühendisi. Türkçe , Fransızca ve Rumca bilmektedir.
	İbrahim Edhem El-Memun Bey*	İskenderun sancağı mutasarrıfı Müminzade El Hac İbrahim Edhem Efendi. Mutasarrıf El-Hac Arabası ile meşhur.
	Kumandan Hökene	Kumandanı Umumi, Fransız
	İskenderun Zabtiye başı Muavini Münir Kapan*	İskenderun Jandarma Kumandan Muavini Yüzbaşı Münir Bey. 1896 Şam doğumlu olan Münir Bey, bu göreve 1929'da getirilmiştir.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Ebu Ali	Kendi işini bırakıp balıkçılık yaparken görürüz. Ancak Dürzilerin önemli ailelerinden Ebu Ali'lerle bir ilişkisi olabilir.
	Yusuf Ziya Bey	Antakya kazasının Kuseyri (Şeyh köyü, Babutrın ve Karsu'dan oluşan) bölge müdürü. Arapça bilmediği için işlerinde sıkıntı yaşar.
	Radi Azmi Bey	Suriyeli Arap, El-Vakt gazetesinde Türkçe haber yazmak ister. <i>Karagöz'e</i> yakındır.
	Kırıkhan Müsteşarının Kıymetli Papağanı	Ermeni kimliği ile öne çıkar. Türkçe konuşmasına rağmen Türkçeye karşı El Tahakküm gazetesinde yazı yazar.
	Hacı Muhammed Adalı	Hatay Milletvekili, Eski tarım bakanı. Antakya'nın en köklü yerel elitlerindedir. Fransızlara olan yakın ilişkisiyle tanınır. Zaman zama Fransız tarafında olmakla suçlanmıştır (bkz. Akyol 2010: 72).
	Süleyman Çuhadar*	Sabık Adliye Veziri; Karagöz'ün karşısında yer alır.

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Rifat Berekat Bey	Genç Spor Futbol takımının antrenörü.
	Haig Balyan Efendi, Üstad	Adliye Mensubu.
	Hakkı El Azm Bey*	Sabık reisi vüzera ve lahik devlet reisi, Şam fahri hakimi ve mebusudur.
	Cingöz	Figuran olarak görürüz. İskenderunlu liseli genç.
	Afacan	İskenderunlu genç gazeteci.
	Dağlar Kralı Küçük Ahmet Efe	Dağlık alanlarda ki Türk köylerinden bir karakter. Eşkiyalık yapmakla suçlanıyor. Daha fazla bilgi bulunamadı.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Comte Damien de Martel*	Fransa Büyükelçisi ve Lübnan Yüce Komiseridir.
	Hacı Bayram Çavuş	Kanaat önderlerinden. Karagöz'ün müdavimlerinden. Ebu Ali ile birlikte Sancak içerisindeki çekişmelere kardeşlik ve birliktelik mesajı veririler.
	İhsan Bey Karamurt Müdürü	Karamurt Köyü mualimi.
	Duman Hüsnü Efendi	İskenderun Karagöz Mevzii; Kabadayı
	Suphi Berekat Bey	Türk kökenli Suriyeli politikacı. Fransız Mandası sırasında Suriye Federasyonu 1922 - 1924) ve Suriye Devleti (1 Ocak 1925 - 21 Aralık 1925) başkanlığı yaptı. Fransa'nın Suriye Federasyonu'nun cumhurbaşkanı olarak adaylığını desteklemesinin nedeni Şam'ın yerlisi olmaması ve güçlü bir Arapça konuşmamasıdır. Ana dili Türkçedir.
	Üstad Derviş Sükuti	Fanizade Ali İlmi Bey. Antakya Lisesinde Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yaptı.

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Muhammed Ali al-Abed*	Suriye'nin ilk atanan Reis-i Cumhuri Mehmed Ali Bey Adid (Mehmed Ali Bey El-Abed), 1934
	Şeyh Taceddin el-Hassani*	Sabık Reis-I Vüzera Şeyh Taceddin Bey Hüsnü
	Barba Trika	"İskenderun'un kırk yıllık emektar meyhanecisi;" "İskenderun'nun meze kralı."
	Tefik Garib Bey, Kaymakam de Kouneitra*	"Suriye'de polislerin bir tanecik piri, üstadı, vezirler başının gözbebeği" Kunaytra kaymakamıdır. Lazkiye doğumludur. İlk ve yüksek eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır. Burada Hukuk eğitimi aldıktan sonar 1924'te Halep maliye müfettişliğine atanmış. 1925'te Halep Polis müdürü olmuş.
	Müfettiş Mösyö Bazante*	1899'da Fransa'da doğmuştur. 1928'den İskenderun Sancağı Maarif Müfettişi ve Antakya Lisesi tedrisat direktörlüğdedir.
	Dr. Mesut Fani Bey	Yüz elliliklerden. Avukat. Antakya Lisesinde Öğretmen. Muhalif gruplarla ilişki içinde. Doktora sahibi. Uzun süre Paris'de bulunmuş. Kürtlerle ilgili çalışmalar yapmış.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Çizimler	İsimler	Bilgiler
	Said Bey	"İsmi Doktor, cismi Avukat"
	Sabık Kürt Dağı Mensubu Hasan Reşid Ağa	Kürt Dağı eski mebusu.
	Derviş Ali Efendi	Karagöz davaları ile ilgili bir bağlamda görürüz. Detay bilinmiyor
	Av. Ragıp Darran Efendi, Üstad	Avukat. Karagöz'ün mahkemeleri bağlamında görürüz. Karagözün beraatını destekler.
	Av. Firuz Hanzat, Üstad*	1890'da doğmuş olan Avukat Firuz Hanzad Bey, yazar ve gazetecidir. 1922 yılında İstanbul'dan Antakya'ya gelerek icra-yı vekaletine başlamıştır. 1922'de Antakya'da intişara başlayan yani yayınlanan Antakya gazetesi Türkçe kısmı baş muhabirliğini yapmıştır.
	Dr. Sıdkı Osman Bey*	"Doktorların pehlivanı, pehlivanların doktoru!" Sabık Lise profesörü Vila-hakk Antakya Sıhhiyye tabibi doktordur.

İkinci tablo *Karagöz*'de bahsi geçen temaların atıf sıklığı üzerinden derlenmiştir. *Karagöz*'ün ilk sayfasında yayınlanan ve gazetenin ana gündemini belirleyen siyasi karikatürlerin konuları, alt yazıları ve sembolik takdimleri doğrultusunda altı farklı grupta toplanmıştır. Atıf sıklığına göre sıralarsak en çok değinilen konunun *kimlik* konusu olduğu görürüz. Suriye bayrağı altındaki Sancak Türklerini selamlayarak ilk sayısıyla açılışını yapan *Karagöz*, hitap ettiği topluluğu çok keskin bir şekilde belirlemiş ama Türklük meselesini de daha çok dil üzerinden tanımlamıştır. Bu sebeple sıralama esnasında Türk kimliğini vurgulandığı siyasi karikatürler içine eğitim ve dil meseleleri ile ilgili olanları da dahil edilmiştir. Mesela on beşinci sayıda üstat Zeki Mehasin, Avukat Said Bey, Şükrü Barudi Bey ve *Karagöz* arasındaki konuşmada Arapçanın Manda yönetimi tarafından resmi dil olarak kabulü eleştirilir. Türk avukatlar Arapça bilmedikleri için işsiz kaldıklarından Türk okullardaki Arapça bilen öğretmenlerin mahkemelerde Türklere tercümanlık yapması gündeme taşınmıştır.¹³

Kimlik konusunu gazetenin yerel siyasete ve siyasi-sosyokültürel elit arasındaki ilişkileri kapsayan *yerel ağlar* grubu takip eder. Yerel siyaset içerisinde Sancaktaki sosyokültürel yapıyı, bu yapının merkezindeki aileleri ve yine bu aileler içerisinde yerel yönetimde yerini almış tiplerini *Karagöz*'üz görsel betimlemesi içinde takip etmek mümkündür. Bu karakterlerin birbirleri ile ilişkileri ve *Karagöz*'ün temsil ettiği entelektüel kadro ile olan bağlarını çizimlerin kurgusunun bir parçası olmuştur. Türkçülük etrafında toplanmış entelektüel kadroların meze yemeğe gittiği İskenderunlu Barba Trika bu tarz bir kurgu içinde *Karagöz*'ün okuyucu kitlesiyle buluşur (Mümtaz, 1933).¹⁴ Kaymakamla polis arasında çıkan tartışma gibi günlük hayatın içinde şekillenen yerel olaylar ve bu olaylar etrafında şekillenen ilişkiler yine Mümyaz'ın çizimleri ile toplumsal hafızaya işlenir (Mümtaz, 1934).¹⁵

Karagöz'ü oldukça meşgul eden bir diğer konu olan aleyhindeki davalara yönelik atıflar *mahkemeler* grubu altına alınmıştır. Mahkeme tartışmaları da aslında yine Sancaktaki Türk-Arap rekabetinin bir yansımasıdır. Fransa manda yönetimini desteği ile kuvvetlenen Arap yerel yönetiminin baskınlığını gösterdiği resmi alanlar içerisinde mahkemeler en öne çıkmıştır ve *Karagöz*'de bir hayli yer tutar. Öyleki *Karagöz* kayırmacılığın öne çıktığı Sancaktaki adalet sistemine yönelik eleştirisini, 19 Eylül 1933 tarihli, seksen altı numaralı sayısında, Başbakan'a seslenerek, devlet

¹³ Manda yönetimi altındaki dil politikaları ve bunun içerisinde yer alan "tercüme" meselesi ile bkz. Payaslı'nın (2018) "Tarık Mümtaz Göztepe'nin Çizimleriyle bir Eğitim Kadrosu ve Kültürel Emperyalizm Üzerine Notlar" eserine bakılabilir.

¹⁴ *Karagöz*, 2 Eylül 1933, sayı 20.

¹⁵ *Karagöz*, 16 Mayıs 1934, sayı 56.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

dairelerini yolsuz insanlardan temizlemesini ve mahkemelerde adaletin mutlak hükümdar olmasını isteyerek dile getirir.

Bölgenin yerel ekonomisine bağlı atıflar *iktisat* bölümü altında toplanmıştır. Karagöz'ün maliye bakanına, ya da ziraat politikalarına dair çizgisel anlatımları bu bölümde toplanmıştır. "Amik gölünün kurutularak cennete çevrilmesi" için Fransız Mandası yüksek komiseri Kont Martel'den alınan maddi destek üzerine yorumlar yine *iktisat* bölümü altındadır. Ancak burada yerel elite de değinilir, araştırma yapacakların elite dair atıflar için kaynağı görmeleri esas olacaktır.

Suriye Siyaseti altındaki bölüm daha çok Suriye hükümeti ve Fransız manda yönetimi arasındaki ilişkilerin kimi zamanda eleştirel, kimi zamanda destekleyici şekilde aktarıldığı betimlemeleri içerir. Mesela Pierre Durieux'nün 1933'de Fransa'ya bağımsızlık antlaşması görüşmeleri için geri gitmesini işleyen *Karagöz* bu konu ile ilgili şüpheci bir tavır takınılırken, başbakanın İskenderun ziyaretini memnuniyetle resmeder (Mümtaz, 1933).¹⁶

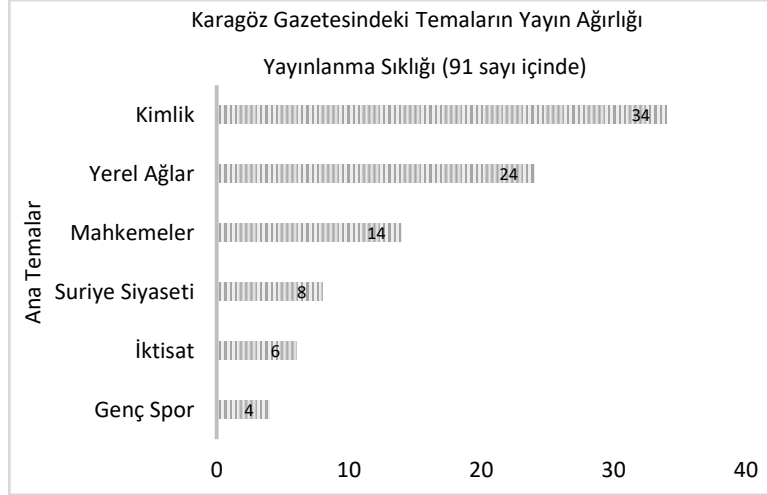
Son olarak da *Genç Spor* olarak adlandırılan bölüm Mümtaz için ayrı bir yeri olan Genç Spor Kulübünün¹⁷ aktivitelerini ele aldığı sayıları gruplamıştır. Tablo çok genel hatlarıyla gazetenin ana amacı eksenindeki alanları göstermeyi amaçlamıştır.

Tüm bu konuların içinde en ilginç olan kısım Tarık Mümtaz'ın 1933-1934 süresince doksan bir sayı olarak betimlediği *Karagöz*'deki karakterleri arasında herhangi bir şekilde kadın temasına değinilmemiş olmasıdır. İskenderun Sancağı'ndaki milliyetçilik hareketlerinde elbette ki kadın aktörler mevcut olmalıdır. Bu konu ileride yapılacak araştırmalar için bir alan oluşturmaktadır.

¹⁶ *Karagöz*, 29 Temmuz 1933, sayı 10 ve 14 Ekim 1933, sayı 32.

¹⁷ Genç Spor Kulübü 1926 yılında Semih Balcı önderliğinde İskenderun Sancağındaki Türk gençleri tarafından kurulmuştur. Kısa zaman içerisinde Türk milliyetçiliğini savunan entelektüel kadronun merkezlerinden biri haline gelmiştir. Hatay'daki Türkçe alfabe ve okuma-yazma seferberliğinin etkin kuruluşu olmuştur. Satloff (1986); Payaslı (2011); Özkaya Duman (2016a)

Tablo 2 Karagöz gazetesini baş sayfasında yayınlanan karikatürlerin temaları ağırlıklarını gösteren tablo.

Sonuç

Bu makalenin amacı, 1921’de Fransız Suriye Mandası tarafından özerklik statüsü verilen İskenderun Sancağında Arap milliyetçiliği karşısında yer alan ve sancağın geleceğinde önemli rol oynayacak Türk milliyetçiliğinin topluma benimsetilmesi için yayına başlamış bir siyasi mizah gazetesinin kaynak olarak monografik bir çerçevede literatüre sunulması olmuştur.

Tarık Mümtaz’ın 1933-1934 yılları arasında doksan-bir sayı olarak yayınladığı *Karagöz* gazetesi basıldığı dönemde İskenderun Sancağındaki entelektüel kadrolarını bir araya getirmeyi başararak çekişmeli Türk ve Arap milliyetçiliğinin bölgedeki yapılanmasında Türk kimliği etrafındaki milliyetçilik hareketinin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Zengin görselliği ve mizahi üslubu ile genç Türk nüfusunu da çevresinde toplamayı başarmıştır.

Siyasi mizah gazetesi olarak *Karagöz* Sancak içerisindeki siyasi, ekonomik ve sosyal elitin gülünecek kadar acayip bir o kadar da gerçekçi olarak yarattığı tiplerleriyle Sancağın bir dönemini olaylarıyla resmetmeyi başarmıştır. Kültürel hafıza ve entelektüel kadroların oluşumuna katkı sağlaması ile popüler kültürün önemli bir ajan olarak çok-kültürlü toplumlardaki çekişmeli kimlik ve milliyetçilik hareketlerinin şekillenmesindeki önemine bir örnek teşkil etmiştir. Siyasi ihtilaflar ve hatta savaşlar bile, bilincin daha derin bir katmanına hapsolmuş ötekilerin imajlarından daha kolay unutulurlar. Görsel retorik mekanizmaları bu imajları toplumun en derin kültürel hafızasına yerleştiren ajanlardır. Bu bakımdan Mümtaz’ın *Karagöz*’ü Sancak Türklerinin çatışmalı topraklardaki kimlik inşasında rol oynamakla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda yerel aktörlerin, siyasal, sosyal ve kültürel ağların

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

kültürel hafızasındaki devamlılığına da imkân vermiştir. Monografik açıdan ele alınan bu çalışma gelecekte yapılacak çekişmeli topraklarda milliyetçilik ve kimlik inşası, popüler kültürün milliyetçi düşüncenin sürdürülebilirliğine etkisi veya Hatay'ın kültürel ve sosyal elitine bakış gibi akademik çalışmalara kaynak sağlamayı amaçlamıştır.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

Karagöz, 1933-1934, Antakya

Karagöz, 1908-1935, İstanbul

Yeniğün Gazetesi

İkincil Kaynaklar

Ada, S. (2005). *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)* (Vol. 111). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Audigier, Jean. Y.(1991) *Connections*. New York: Lanham.

Apaydın, M. (2007). *Türk mizahında bir dönüm noktası Aydede* (Vol. 57). Karahan Kitabevi.

Bazantay, P. (1935). *La pénétration de l'enseignement dans le sandjak autonome d'Alexandrette*, Doktora Tezi, Imprimerie Catholique.

Berkes, N. (1998). *The development of secularism in Turkey*. Routledge.

Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.

----- (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.

----- (2017) "Arab Other in Turkish Political Cartoons, 1908-1939." (Ed. Dagnosław Demski), *Multimedial Representations of the Other and the Construction of Reality* Budapest: L'Harmattan, 104-128.

Chatterjee, P. (1993). *The nation and its fragments: Colonial and postcolonial histories* (Vol. 11). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Çelenk, S. ve Çelenk, G. (Ed.). (1997). *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*. Antakya: Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Çeviker, T. (1988). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü (1908-1918)* (Vol. 2). Adam Yayınları.

Dağistan, A., & Sofuoğlu, A. (2005). Arşiv belgeleri ışığında sancak (Hatay)'ın bağımsızlık sürecinin ilk aşaması ve Türkiye. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*,

(61).

- Foucault, M. (2013). *Archaeology of knowledge*. Routledge.
- Halıcı, Ş (1998). *Yüzellilikler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hill, C. A., & Helmers, M. (Eds.). (2012). *Defining visual rhetorics*. Routledge.
- Khoury, P. S. (1987). *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945*. Princeton University Press.
- Landau, J. M. (Ed.). (1984). *Atatürk and the Modernization of Turkey*. Brill.
- Meriç, C. (2004) *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim.
- Payaslı, V. (2011). Hatay'da Harf İnkılâbı'nın Kabulü Ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1938). *Electronic Turkish Studies*, 6(1), 1697-1712.
- (2017) *Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960): Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- (2018) "Tarık Mümtaz Göztepe'nin Çizgileriyle Bir Eğitim Kadrosu ve Kültürel Emperyalizm Üzerine Notlar." *Tarih Okulu Dergisi*, 11(35), 431-498.
- Payaslı, V., ve Özkaya Duman, O. (2014). Bir Yüzelliliğin Halep Gezi Notlarından Günceler: Tarık Mümtaz Yazganalp (Göztepe). *Electronic Turkish Studies*, 9(4), 967-983.
- Okyar İ. B. (2016) *Arabs in Visual Rhetoric and the Emergence of Turkish National Identity (1908-1939)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ben-Gurion Üniversitesi, Beer-Sheva, İsrail.
- Özkaya Duman, O. (2016) Kaleminden Kelama Sancak'ta Bir Dil Atölyesi ve Anadil Savunması: "Yeni Mecmua" (1928-1930) (Ed. Bulent Ari) *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar-1 Dr. Mehmet Tekin Armağanı*, 204-221.
- (2016) "Halep Maarif Matbaasından Tarık Mümtaz'ın Kalemile Çizgiler Ve Bilgiler." (Editörler Doç. Dr. Gündüz, A ve Selim Kaya) *Hatay Araştırmaları II*, 79-100.
- (2017) *Geçmişin Sesiyle Tarihi Yeniden Düşünmek Üzerine Bir Sözlü Tarih Denemesi: Antakya Örneği, 1921-1939 Sosyo-Kültürel Yaşam*. Adana: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.
- (2019) *Sancak'tan Devlet'e Hatay Basını (1921- 1939)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sanjian, A. K. (1956). The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1956). *Middle East Journal*, 10(4), 379-394.
- Satloff, R.B. (1986). Prelude to conflict: communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920–1936, *Middle Eastern Studies*, 22(2), 147-180.
- Shields, S. D. (2011) *Fezzes in the River: Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War II*. Oxford University Press.

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

Yorulmaz, Ş. (1998). Fransız Manda Yönetimi Döneminde İskenderun Sancağı (Hatay)'nın Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar (1918-1939). *Atatürk Yolu*, 6(22), 231-259.

Extended Abstract

Introduction

This study is originated in a serendipitous discovery of rare collection of Tarık Mümtaz political satire gazette *Karagöz* published in Sanjak of Alexandretta during the years following the Great War. In that context, I am grateful to Turgut Çeviker who shared this album with me from his personal library. For a long time this publication had gone unnoticed and remained an untouched yet potentially valuable source for the study of Turkish history. Various sources have documented the Alexandretta dispute, but scholars have almost entirely privileged on the dispute itself, emphasizing mainly on the political aspects of the period from 1936 to the inclusion of the Sanjak to Turkey in 1939. However, the scholars failed to engage in deeper analysis to examine the content of the print media to consider its importance in perception building in a province where the national identity building was the main theme.

My study intends to fill the gap that was left open by contemporary historians in understanding the socio-cultural imagination and construction of the Turkish national identity after the formation of the Turkish Republic as part of building a common culture within the modernization process. The paucity of research on this subject matter, as opposed to the wide range of studies done on Alexandretta suggests that there is still a lot to be done, and I hope this research will contribute to the formation of an interdisciplinary approach to this specific era in Turkish history.

Above and beyond its specific theme, I hope my study will contribute to the literature on the construction of Turkishness as an essential ingredient in self-determination and identity creation. The study will attempt to show that this construction is multi-layered and dynamic.

History of Sanjak is not the simplified story of Franco-Turkish rivalry. Neither the micro reflection of the Arab-Turk struggle that dominated the international discourse in the first decades of the century. It is rather, as putted neatly by Satloff (1986), a decade long history of the Alexandrettians' success in resisting regional struggles in a highly vulnerable multi-ethnic, multi-linguistic and multi-cultural region.

For a short while in history between 1923-1936, Alexandretta invented itself as an interdependent autonomous district and the notion of Alexandrettianism was characterized by exceptionality where identity was created in opposition to those who were not Alexandrettian. The collective sense was defined in terms of culture, social issues, and local networks which were not shared by the outsiders. These

notions of collectiveness and communal interdependence in the construction of an imagined Alexandrettian body found expression in written works of Sanjak's intellectuals like Pierre Bazantay, Avedis Sanjian, and Semih Çelenk and in for a limited time in the cartoons of Tarık Mumtaz's *Karagöz*.

Widely accepted narratives in understanding formations of borders, states, and identities as they become 'givens' in even (so-called) scholarly discussions are not or may not always be enough to explain the historiographical phenomena.

By the introduction of this resource to the literature, I intend to show that, besides the overt displays and self-conscious cultural assertions, the statements of national identity should be looked in the everyday, in the mundane details of social interactions, habits, routines and practical knowledge.

On Tarık Mümtaz

Tarık Mumtaz was an intriguing character. Throughout the national struggle he positioned his political and ideological views in opposition to Mustafa Kemal. Following the establishment of the Turkish Republic, his name was publicized among the one hundred fifty personae non-grata (yüzellilikler) from the 21st place, and he was exiled from Turkey along with Sultan Vahdettin and his entourage. Tarık Mumtaz followed Vahdettin to San Remo and accompanied him until his death. He was part of the group that came to Damascus with his funeral. Here, he started to write and publish various newspapers in which he advocated Islam and defamed the new Turkish Republic because of its secularist nature. With the support of the French high commissioner and Arab nationalists in the Syrian representative government, he was positioned as the head editor to the *Antakya* Newspaper in Antioch that functioned as the voice of the Mandate. The aim was to set an adversary voice against the Kemalists of the Sanjak. However, in 1933 with a sharp ideological and political turn, he quitted *Antakya* Newspaper, and repositioned himself as Kemalist and Turkish nationalist. Of course, one needs to be reminded that 1933 was the tenth anniversary of the Republic, and there was already a rumor on the issuance of a pardon for the hundred-fifty personae non-grata. Under his new political identity, he started to publish his illustrated satire newspaper, *Karagöz*.

From Empire to Republic, and to Sanjak: Tracing *Karagöz*

Political cartoons serve as a medium that gives the opportunity to observe the pulse of the everyday life, and how the notions, or in Foucaultian terms, bits of statements, were transmitted to the cultural and social perception of the given society. Cartoons serve as an ingredient in the amalgamation of the cultural norms and become part of the material basis in the rhetorical construction of the imagined. My work in Tarık Mumtaz's cartoons is a journey taken within such approach. Tarık Mumtaz's *Karagöz* was born in a time where the Turkish minority needed a voice of its own. *Karagöz* with its artistically rich content successfully delivered this Turkish

*Kimlik Çatışmalarında İskenderun Sancağı: Tarık Mümtaz ve Karagöz,
Monografik Bir Çalışma*

voice proving its reader with visual commentaries and us with a visual rhetoric of the time.

The illustrated satire newspaper was inspired by its Ottoman peer in Istanbul with slight differences in composition and illustration techniques. His choice maybe as part of a nostalgia or may be as part of his yearn for his Ottoman past. Both traced their roots to traditional shadow theatre. As in its traditional theatrical form, the title is placed within the cotton curtain where the two protagonists stand as the narrators. They are inviting their audience into the day's plot in their "*mahalle*." Where they become the voice of the people, of the governed against the governor. In Mumtaz's case, the voice of the Sanjak's Turks against the Arab nationalists.

Through his highly humorous style Karagöz's four pages delivered the social and political commentaries and created a platform for daily critiques of the local politics on diverse subjects, from language, sports, education, economy, and, to a certain extent, to the politics of the Syrian and French Mandate. The rest of the article introduces the actors of the lively socio-cultural and political life of the Sanjak to the literature, living the analysis for further studies.